

ОПЕРАЦІЇ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ ЯК ОБ'ЄКТ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ

*Досліджено операції в іноземній валюті як об'єкт облікової політики
у контексті національних та міжнародних стандартів бухгалтерського
обліку та фінансової звітності*

Постановка проблеми. За ринкових умов господарювання держава намагається зменшити свій вплив та втрачає можливість формування уніфікованих підходів до ведення господарської діяльності, нав'язувати їх учасникам економічних відносин, в тому числі і відображення фактів господарського життя в бухгалтерському обліку і фінансової звітності. Даний вид регулятивної діяльності з боку держави існує у зв'язку з тим, що підходи, які використовуються підприємствами, мають відповідати особливостям фінансово-господарського середовища їх функціонування, тому органи державної влади або професійні бухгалтерські організації, які розробляють стандарти бухгалтерського обліку/фінансової звітності, встановлюють лише загальні принципи та правила складання та подання фінансових звітів. Як наслідок, стандарти, що нині регулюють ведення бухгалтерського обліку суб'єктів господарювання, передбачають ряд альтернативних варіантів щодо облікового відображення окремих господарських операцій, їх оцінки та розкриття інформації у фінансовій звітності.

Національні Положення (стандарти) бухгалтерського обліку містять відносно невеликий перелік альтернатив, які надаються підприємствам для вибору порівняно з Міжнародними стандартами фінансової звітності, за якими суб'єктам господарювання необхідно чітко визначатись із тими чи іншими методами та способами відображення у фінансових звітах об'єктів бухгалтерського обліку. На сьогодні нагальним питанням для суб'єктів господарювання, особливо публічних акціонерних товариств (ПАТ), постає застосування МСФЗ (IFRS/IAS) при складанні індивідуальної і консолідованої звітності, оскільки відповідно до прийнятої стратегії впровадження міжнародних стандартів в Україні з 2010 р. усі ПАТ, цінні папери яких котирують на біржах, зобов'язані складати фінансову звітність за МСФЗ.

Існуюча ситуація поетапного переходу на застосування МСФЗ вимагає від керівного персоналу у співпраці з бухгалтерами застосовувати такий інструмент з організації бухгалтерського обліку, який би передбачав вибір підприємством методів та способів ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності серед наявних варіантів, враховуючи умови діяльності, ступінь застосування комп'ютерної техніки та облікового програмного забезпечення. Таким інструментом виступає облікова політика.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання облікової політики досліджується переважною більшістю вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких: Т.В. Барановська, В.Є. Житний, С.М. Міщенко, О.І. Пилипенко, М.С. Пушкар, В.Г. Швець. За кордоном питання облікової політики розглядали у своїх наукових працях А.А. Єфремова, Н.П. Кондраков, М.І. Кутер, С.А. Ніколаєва, В.В. Панков, М.П. Пятов, Л.П. Хабарова, К. Щиборца, а також Г. Уолк (H. Wolk), Дж. Френсіс (J. Francis), А. Ріаї-Белкауї (A. Riahi-Belkaoui) та інші.

Метою дослідження є дослідження операцій в іноземній валюті як об'єкта облікової політики суб'єкта господарювання у середовищі застосування П(С)БО та МСФЗ.

Викладення основного матеріалу дослідження. Бухгалтерський облік є системою, результатом функціонування якої є надання інформації користувачам, внутрішнім та зовнішнім, у вигляді фінансової звітності з метою обґрунтування прийнятих рішень: управлінських, інвестиційних, кредитних тощо. Тому

підприємством має бути розроблена така облікова політика, яка б забезпечувала єдність та єдність методів бухгалтерського обліку господарських операцій, що, в свою чергу, надавала б впевненості у достовірності звітної інформації.

Облікова політика є одним із головних інструментів організації бухгалтерського обліку на підприємстві. Існують різноманітні підходи до визначення сутності поняття “облікова політика” залежно від етапів облікового процесу та підсистем бухгалтерського обліку. Так, наприклад, дане поняття може розглядатись з позиції, що облікова політика передбачає сукупність принципів та способів ведення бухгалтерського обліку або ж складання фінансової звітності. З іншого боку, облікова політика містить обрані підходи до ведення фінансового, управлінського та податкового видів обліку.

Одним із перших науковців на теренах незалежної України, які досліджували облікову політику, є Т.В. Барановська, яка запропонувала під *обліковою політикою підприємства* розуміти сукупність дій із формування комплексу методичних прийомів, способів, процедур організації та ведення бухгалтерського обліку, який відповідає особливостям діяльності підприємства та інтересам його власників [1, с. 26]. В свою чергу, інший вітчизняний науковець С.М. Міщенко розглядає облікову політику суб'єкта господарювання як вибрану суб'єктом господарювання систему облікових заходів, спрямованих на досягнення його стратегічних і поточних цілей та завдань [9, с. 5]. Н.П. Кондраков розуміє під *обліковою політикою підприємства* прийняту ним сукупність способів ведення бухгалтерського обліку – первинного спостереження, вартісного вимірювання, поточного групування і заключного узагальнення фактів господарської діяльності [3, с. 5]. Макарова Н.Н. стверджує, що *облікова політика* – це позиція економічного суб'єкта з конкретних питань: правових, бухгалтерських, податкових [5, с. 11].

Як бачимо, автори розглядають облікову політику з позиції бухгалтерського обліку як загальної системи, яка передбачає сукупність способів та методів отримання, накопичення, оцінки та передачі облікової інформації. На відміну від інших науковців, Лялькова Є.Є. застосовує інший підхід і досліджує особливості формування облікової політики в умовах розвитку управлінського обліку, вважаючи, що *обліковою політикою* в системі *управлінського обліку* є сукупність способів ведення управлінського обліку, які забезпечують його безперервність і послідовність, а також сприяють реалізації можливостей його елементів (бюджетування, власне обліку і звітності, внутрішнього контролю та управлінського аналізу) в інтересах внутрішньофірмового управління суб'єктом господарювання [4, с. 13]. Вважаємо, зазначення інформації щодо особливостей ведення управлінського обліку на конкретному підприємстві одночасно із розкриттям обраних методів фінансового обліку не є доцільним, тому що управлінський облік є внутрішнім відносно підприємства і може містити конфіденційну інформацію, отримання якої третіми сторонами неминуче призвело б до втрати конкурентоспроможності конкретного підприємства. Тому облікова політика з управлінського обліку має бути відображена у внутрішньому документі, для використання внутрішніми користувачами.

Стосовно національного законодавства, то Законом України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” передбачено, що *обліковою політикою* є сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності¹. Однак, на відміну від МСФЗ 8 “Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки”, в Україні відсутній стандарт, який регулює розробку облікової політики підприємства. У

¹ Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”, абз. 9, ст. 1.

даному стандарті представлено вимоги до формування облікової політики, її змін, визначено, що *облікова політика* – це конкретні принципи, основи, домовленості, правила та практика, які застосовуються суб'єктом господарювання при складанні та поданні фінансових звітів [8].

Таким чином, облікова політика представляє собою спеціальний інструмент, за допомогою якого підприємство здійснює власний вибір щодо існуючих варіантів облікового відображення майна, зобов'язань та власного капіталу з врахуванням концептуальних основ та принципів застосовуваних стандартів, розкриваючи його у наказі про облікову політику. Це означає, що суб'єкт господарювання має можливість управляти показниками власної діяльності шляхом впливу на величину собівартості продукції, прибутку, податку на прибуток, показники фінансового стану підприємства тощо. Наприклад, за умов зростання цін обираючи метод оцінки запасів за ціною першої партії (ФІФО), такі товарно-матеріальні цінності відображаються за ціною нижчою, ніж поточної вартості, собівартість знижується, а фінансовий результат збільшується. Відповідно, облікова політика підприємства є важливим засобом формування величини основних показників діяльності суб'єкта господарювання, його цінової політики.

У монографічному дослідженні М.С. Пушкар та М.Т. Щирба дослідили значення облікової політики про порядок її формування. Автори встановили, що основне *призначення* облікової політики підприємства полягає в:

- упорядкуванні облікового процесу та лібералізації системи обліку на підприємстві;

- формуванні методики обліку майна, капіталу і зобов'язань, фактів господарської діяльності та результатів діяльності підприємства на основі загальноприйнятих принципів та правил;

- забезпеченні повною, достовірною та неупередженою інформацією менеджменту з метою здійснення ефективного управління фінансово-господарською діяльністю підприємства та визначення стратегії подальшого його розвитку в майбутньому;

- забезпеченні формування та своєчасного надання інформації користувачам, яка міститься у фінансовій звітності;

- роз'ясненні користувачам внутрішньої і зовнішньої звітності конкретних правил та процедур ведення обліку та складання звітності;

- наданні обліку плановірності та послідовності;

- підвищенні ефективності ведення обліку на підприємстві [16, с. 30-31].

Основною *метою* облікової політики є забезпечення створення інформаційної системи підприємства з врахуванням вимог законодавчих актів і нормативних документів про фінансово-майновий стан та результати його діяльності, які необхідні як для внутрішніх, та і зовнішніх користувачів для прийняття ними обґрунтованих управлінських рішень [16, с 31-32].

Як зазначає В.В. Панков, облікова політика забезпечує вирішення питань у більшості можливих облікових ситуаціях або визначає шляхи пошуку таких рішень, стаючи засобом раціоналізації та спрощення облікового процесу [11, с. 84].

Загалом вважають, що облікова політика підприємства має враховувати такі важливі фактори як форма власності та організаційно-правова структура підприємства; вид економічної діяльності, що зумовлює особливості та умови облікової роботи; параметри підприємства за обсягами діяльності, номенклатури продукції, чисельності працюючих тощо; відносини з податковою системою, наявність пільг та умови їх отримання; умови забезпечення підприємства ресурсами та реалізації готової продукції; матеріально-технічне забезпечення обліково-аналітичної роботи підприємства та рівень забезпеченості кваліфікованими обліковими працівниками; умови організації та стимулювання

праці, відповідальності тощо. У даному контексті О.І. Пилипенко розглядав облікову політику корпорацій, зазначаючи, що вони об'єднують самостійні економічні суб'єкти, які наділені певними правами та зобов'язаннями. Кожне підприємство, яке входить до складу корпорації під впливом різноманітних факторів формує різну облікову політику [12, с. 157]. З врахуванням того, що корпорації мають складати консолідовану фінансову звітність, то й облікова політика має бути однаковою для усіх одиниць такої корпорації з метою спрощення процедури консолідації, проте, лише стосовно типових та подібних операцій.

Крім того, переважна більшість авторів вважає, що в обліковій політиці має бути передбачено лише ті положення з бухгалтерського обліку щодо яких суб'єктам господарювання надається право вибору або непередбачено жодних вимог до облікового відображення того чи іншого об'єкту. На нашу думку, в обліковій політиці мають відображатися не тільки ті положення з бухгалтерського обліку об'єктів щодо яких існують альтернативи, але вона має містити перелік вимог з обліку усіх об'єктів, що знаходяться на підприємстві з урахуванням галузевих особливостей діяльності суб'єкта господарювання. У підтримку цієї позиції В.В. Панков зазначає, що бухгалтер при формуванні облікової політики має виконує три дії:

1) діє у відповідності до прийнятих стандартами бухгалтерського обліку у випадках єдино можливого способу, передбаченого;

2) здійснює вибір одного способу обліку господарських операцій або організації документообороту у випадку існування декількох допустимих стандартами бухгалтерського обліку;

3) самостійно розробляє відповідні способи обліку або організації у випадку відсутності таких [11, с. 84].

За результатами власного дослідження Барановська Т.В. виокремила **об'єкт** та **елементи** облікової політики, під якими розуміється будь-яка позиція підприємства з організації та ведення бухгалтерського обліку, щодо якої існують альтернативні варіанти та можливі методичні прийоми, способи та процедури, що обираються з числа загальноприйнятих з урахуванням особливостей діяльності підприємства, відповідно [1, с. 50]. З позиції Пушкаря М.С., **об'єктом** облікової політики є засоби виробництва, джерела їх формування, господарські події та фінансові результати, які можна детально прокласифікувати і достовірно визначити особливості їх обліку та включення підсумкових даних до звітності. Виходячи з пропозицій науковців порядок формування облікової політики складається з двох етапів:

– на першому етапі залежно від ряду факторів, встановлюється перелік об'єктів облікової політики;

– на другому за кожним об'єктом обираються елементи відповідно до наведеної класифікації [1, с. 51].

З урахуванням позицій науковців щодо облікової політики розглянемо операції в іноземній валюті як такі, що попадають в її поле зору.

В першу чергу, вважаємо, що порядок висвітлення положень щодо бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті в обліковій політиці має відповідати елементам методу бухгалтерського обліку: в яких документах зазначається інформація про факт здійснення операцій в іноземній валюті; яким чином оцінюються операції в іноземній валюті; на яких рахунках бухгалтерського обліку відображаються здійснені операції в іноземній валюті; де у фінансовій звітності відображається інформація про операції в іноземній валюті та їх вплив на фінансовий стан та результати господарської діяльності підприємства. Даний порядок може відображатися як у самій обліковій політиці або ж у додатках до неї для уникнення використання розробок та новацій у сфері бухгалтерського обліку на підприємстві.

З урахуванням вищезазначених положень виокремимо об'єкт та елементи облікової політики щодо операцій в іноземній валюті за П(С)БО 21 "Вплив змін валютних курсів" та МСФЗ (IFRS/IAS) 21 "Вплив змін валютних курсів" (рис. 1).

Таблиця 1. Об'єкти та елементи облікової політики підприємства у частині операцій в іноземній валюті

№ з/п	Об'єкти облікової політики	Елементи облікової політики	
		П(С)БО 21 "Вплив змін валютних курсів"	МСФЗ (IFRS/IAS) 21 "Вплив змін валютних курсів"
1	2	3	4
<i>Перерахунок операцій в іноземній валюті</i>			
1	Операції в іноземній валюті	відображаються в обліку із застосуванням курсу на дату здійснення операції (дата визнання активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів і витрат)	обліковуються у функціональній валюті із застосуванням поточного валютного курсу іноземної валюти станом на дату операції
2	Курсові різниці	за монетарними статтями в іноземній валюті визначаються на дату здійснення розрахунків та на дату балансу та відображаються у складі інших операційних або інших доходів (витрат)	за монетарними статтями визначаються при зміні валютного курсу між датою операції та датою проведення розрахунків та/або датою балансу та відображаються у складі прибутків або збитків за період, в якому вони виникли
3	Різниці у курсах	не передбачено	не передбачено
4	Курсові різниці за фінансовими (чистими) інвестиціями в господарські за кордоном	за монетарними статтями в іноземній валюті визначаються на дату здійснення розрахунків та на дату балансу та відображаються у складі іншого додаткового капіталу	за монетарними статтями в іноземній валюті визначаються у складі прибутків або збитків окремої фінансової звітності
<i>Перерахунок статей фінансової звітності в іноземних валютах</i>			
5	Монетарні та немонетарні статті балансу зарубіжної господарської одиниці	підлягають перерахунку за валютним курсом на дату балансу	підлягають перерахунку за валютним курсом закриття на дату складання звіту про фінансовий стан
6	Статті доходів та витрат	підлягають перерахунку за валютним курсом на дату здійснення операцій. Можливим є застосування середньозваженого валютного курсу	підлягають перерахунку за валютним курсом на дату здійснення операцій. Можливим є застосування середнього валютного курсу
7	Статті руху грошових коштів		регулюється МСФЗ 7 "Звіт про рух грошових коштів": рух коштів зарубіжних господарських одиниць перераховується за валютним курсом на дату виникнення грошових потоків. Можливим є застосування середньозваженого валютного курсу
8	Середньозважений валютний курс	є результатом ділення суми добутків величин курсів Національного банку України та кількості днів їх дії у звітному місяці на кількість календарних днів у цьому місяці	не передбачено чіткого порядку розрахунку середнього курсу

Продовження табл.1

1	2	3	4
9	Статті власного капіталу	відображаються за валютним курсом на дату визнання	не передбачено порядку перерахунку
10	Статті нерозподіленого прибутку (непокритого збитку)	визначається виходячи з нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) на початок року, чистого прибутку (збитку) за даними перерахованого звіту про фінансові результати за звітний період та суми розподіленого у звітному періоді прибутку (списаного збитку), перерахованої за валютним курсом на дату розподілу прибутку (списання збитку)	не передбачено порядку перерахунку
11	Статті звітності у валюті гіперінфляційної економіки зарубіжної країни	здійснення коригування за П(С)БО 22 "Вплив змін цін та інфляції"	здійснення коригування за МСФЗ (IAS) 29 "Фінансова звітність у гіперінфляційній економіці"
12	Курсові різниці за консолідованими статтями фінансової звітності	відображаються у описуваному рядку 375 балансу "Накопичена курсові різниця". За умов продажу зарубіжної одиниці накопичена сума курсових різниць включається до складу інших доходів (витрат)	визначаються у складі іншого сукупного прибутку. За умов вибуття зарубіжного підрозділу накопичена сума курсових різниць рекласифікується зі складу капіталу у прибуток або збиток при визнанні прибутку або збитку від вибуття

Як бачимо з порівняльної таблиці, у П(С)БО передбачено тільки можливість вибору щодо того чи слід застосовувати середньозважені валютні курси для перерахунку вартості статей доходів і витрат, руху грошових коштів в іноземній валюті, а також порядок відображення різниць у курсах, якими є різниці між курсами НБУ та МВБ, які виникають при купівлі-продажі іноземної валюти (рахунки бухгалтерського обліку відповідно до чинного Плану рахунків: 719 "Інші доходи від операційної діяльності", 949 "Інші витрати операційної діяльності"; 746 "Інші доходи від звичайної діяльності", 977 "Інші витрати звичайної діяльності" [14, с. 911].

Що ж стосується МСФЗ 21, то тут існує інша ситуація, оскільки він надає керівному персоналу набагато ширші права вибору із застосуванням професійного судження. Тому зосередимо нашу увагу саме на даному стандарті та порядку відображення його вимог в обліковій політиці.

Відповідно до МСФЗ 21 виокремлено три види валют: *функціональну* (основна валюта економічного середовища, в якому підприємство здійснює свою діяльність), *іноземну* (валюта, відмінна від функціональної валюти підприємства) та *валюту представлення* (валюта, в якій подається фінансова звітність). Виходячи з цього, першим елементом облікової політики за об'єктом "операції в іноземній валюті" є вибір функціональної валюти. Зазначимо, що даний вибір не здійснюється довільно. Міжнародним стандартом передбачено фактори, розглядаючи які підприємство економічно обґрунтовує вибір функціональної валюти, яка має достовірно відображати економічний вплив операцій, умов та фактів господарської діяльності. Фактори поділяються на базові та додаткові, перші з яких повинні братися до уваги в першу чергу і тільки тоді, коли вибір функціональної валюти є неявним дозволяється використовувати додаткові фактори та у крайньому випадку – професійне судження управлінського персоналу.

Базові фактори включають:

а) валюту:

– яка здійснює найбільший вплив на ціни реалізації товарів і послуг (зазвичай це валюта, в якій встановлюється і оплачується ціна реалізації);

– країни, конкурентні сили і нормативні акти якої здійснюють найбільший вплив на вартість реалізації товарів і послуг;

б) валюта, що суттєво впливає на трудові, матеріальні та інші витрати на надання товарів і послуг (зазвичай це валюта, в якій виражаються та оплачуються такі витрати).

Якщо при врахуванні цих факторів функціональна валюта підприємства не очевидна, стандарт наказує прийняти до уваги наступні фактори:

а) валюту, в якій надходять кошти від фінансової діяльності (тобто випускаються боргові і пайові інструменти);

б) валюту, в якій зазвичай зберігаються надходження від операційної діяльності.

Крім того, стандарт передбачає врахування наступних додаткових факторів при визначенні функціональної валюти зарубіжних підрозділів:

а) чи є операції зарубіжного підрозділу розширенням діяльності підприємства, що звітується (у стандарті під даним поняттям розуміється головна або материнська компанія, яка складає консолідовану звітність) або він володіє значним ступенем автономності. Наприклад, зарубіжний підрозділ, який просто реалізує імпорتنі товари, поставлені головною (материнською) компанією, і перераховує останній виручку або він акумулює грошові кошти та інші грошові статті, несе витрати, генерує доходи і залучає позикові кошти, переважно у валюті своєї країни;

б) чи складають операції з підприємством, що формує фінансову звітність, значну або незначну частину діяльності зарубіжного підприємства;

в) чи безпосередньо впливають грошові потоки від діяльності зарубіжного підприємства на грошові потоки підприємства, що складає звітність, і чи є наявними грошові кошти, які підлягають перерахунку на користь підприємства, що складає звітність;

г) чи достатньо грошових потоків від діяльності зарубіжного підприємства для погашення існуючих і очікуваних боргових зобов'язань без залучення фінансування від підприємства, що звітується.

Вище перераховані фактори стосуються вибору функціональної валюти як незалежного суб'єкта господарювання, так і зарубіжного підрозділу (дочірнє, асоційоване, спільне підприємство або філія), який є підпорядкованим материнській компанії. Функціональна валюта не підлягає зміні, окрім випадків, коли змінюються базові операції, події та обставини, що попередньо визначали функціональну валюту. Якщо виникла така ситуація, то підприємство перспективно застосовує нову функціональну валюту, тобто перераховує статті фінансової звітності у старій функціональній валюті за курсом, що діє на дату зміни.

Управлінський персонал має відноситись до процедури вибору функціональної валюти та валюти звітності головної компанії та її зарубіжних господарських одиниць із значним ступенем серйозності, тому що цей вибір впливає на кінцеві результати господарської діяльності таких суб'єктів. Так, якщо зарубіжна господарська одиниця має ту ж функціональну валюту, що і головна компанія, то перша матиме значний обсяг операцій в іноземній валюті та буде змушена відобразити у фінансовій звітності суттєві величини позитивних та негативних курсових різниць у складі прибутків або збитків. Недоліком МСФЗ 21 є те, що в ньому не передбачено ситуації, за якої

можливим є зміна валюти представлення фінансової звітності. У такому випадку суб'єкт господарювання може передбачити можливість зміни валюти представлення, якщо це не суперечить цьому та іншим стандартам.

Якщо функціональні валюти та валюти звітності таких суб'єктів господарювання відрізняються, то в обліковій політиці має бути розкрито інформацію щодо валюти звітності та обґрунтовано таке рішення на основі критеріїв передбачених у стандарті. Якщо ж на даний вибір зробити не можливо, то необхідним є розкриття інформації про факт застосування професійного судження та його доцільність за існуючої ситуації.

В МСФЗ, як і в П(С)БО, передбачено застосування монетарно-немонетарного методу, тому в обліковій політиці має бути наведено перелік статей, які підпадають під критерій визнання їх монетарними (відносно яких існує право отримати (або зобов'язання надати) фіксовану або визначену кількість одиниць валюти) чи немонетарними (характеризуються відсутністю права отримати (або зобов'язання надати) фіксовану кількість одиниць валюти, яку можна достовірно визначити). Така потреба виникає у зв'язку з тим, що поділ статей звітності на ці дві групи є суб'єктивним і залежить від умов здійснення господарських операцій. Наприклад, на балансі підприємства обліковується основний засіб, який було придбано за іноземну валюту. За нормальних умов господарювання вважається, що такий необоротний актив має бути класифікований як немонетарна стаття, оскільки він не передбачає руху грошових коштів безпосередньо пов'язаних з цим активом. Вартість основного засобу перераховується за курсом на дату придбання та не підлягає зміні, що виключає можливість розрахунку курсових різниць у випадках коливань валютного курсу іноземній валюті, в якій виражено вартість такого основного засобу. Однак, якщо підприємством укладено договір та визнано зобов'язання продати даний засіб по закінченню строк його корисного використання або раніше в результаті чого підприємство отримає визначену кількість грошових коштів та враховуючи принцип превалювання сутності над формою, основний засіб має класифікуватися в бухгалтерському балансі як монетарний актив, за яким мають розраховуватися курсові різниці у разі зміни валютного курсу іноземної валюти, за яку було придбано актив.

Так як відповідно до міжнародного стандарту статті в іноземній валюті мають перераховуватися у функціональну валюту необхідним є встановлення курсу, за яким здійснюється перерахунок їх вартості. У МСФЗ 21 передбачено застосування валютного курсу спот для первісного визнання операцій в іноземній валюті та курс закриття – для перерахунку статей в іноземній валюті на кінець звітного періоду. Проте, стандартом не передбачено, який валютний курс має бути застосований, який може бути офіційним (розрахований національним банком країни) та неофіційним (розрахований на валютному ринку), тому облікова політика має передбачати, який саме валютний курс має застосовуватися для перерахунку вартості з іноземної валюти у функціональну. Одночасно необхідним є визначення, на яких рахунках бухгалтерського обліку та де у фінансовій звітності відображаються курсові різниці, що виникли внаслідок коливань курсів валют.

Незважаючи на те, що на відміну з П(С)БО 21, у МСФЗ 21 порівняно ширше представлено порядок відображення впливу змін валютних курсів, проте стандартом не передбачено порядку перерахунку статей власного капіталу в іноземній валюті. Загалом рекомендують вважати статті капіталу немонетарними статтями та перераховувати їх лише за (історичним) курсом іноземної валюти на дату визнання в балансі. Саме даний пункт має бути зазначено в обліковій політиці підприємства – суб'єкта зовнішньоекономічних відносин.

На окрему увагу в обліковій політиці заслуговує такий об'єкт як перерахунок статей фінансової звітності в іноземній валюті. Під даним поняттям слід розуміти процес перерахунку показників фінансових звітів, що виражені в одній валюті (функціональній валюті), в іншу валюту (валюту звітності) за валютними курсами, відповідно до вимог стандартів фінансової звітності для цілей консолідації, а також представлення фінансової звітності окремим користувачам за їх вимогою. У міжнародному стандарті передбачено вимоги щодо надання фінансової звітності у валюті представлення з попереднім перерахунком з функціональної валюти для цілей консолідації. З метою складання консолідованої фінансової звітності материнська компанія має отримати фінансові звіти від своїх дочірніх компаній, валюта яких може відрізнитися від валюти звітності самої материнської компанії. Саме тут і виникає питання щодо перерахунку статей звітності таких компаній у валюту звітності головної компанії.

У частині даного процесу постає декілька проблем, які потребують вирішення. А саме:

1) у стандарті застосовується термін "філіал", який може бути зарубіжним підрозділом компанії, але у самому стандарті та інших стандартах не визначено його сутності, а це створює проблеми стосовно встановлення рівня самостійності діяльності цього суб'єкту, за якого він може вважатися зарубіжним підрозділом;

2) складність процесу визначення функціональної валюти підприємства, що звітується та його зарубіжних підрозділів;

3) існує суб'єктивність щодо встановлення того, чи є інвестиції у зарубіжне підприємство чистими. МСФЗ 21 не визначає, яким періодом часу може кваліфікуватися "найближче майбутнє", який є критерієм для визначення інвестицій у зарубіжні підрозділи чистими інвестиціями;

4) розрахунок та розкриття інформації про курсові різниці за внутрішньогруповими операціями;

5) складання фінансової звітності на різні дати зарубіжним підрозділом та материнською компанією.

Відповідно керівництво та бухгалтерська служба материнської компанії мають розробити облікову політику, яка б вирішувала вище зазначені проблемні питання і поширювалася на її господарські одиниці, які функціонують за кордоном.

Якщо функціонує група компаній, то головна (материнська) компанія має складати консолідовану фінансову звітність з включенням показників фінансового стану, результатів господарської діяльності та руху грошових коштів її підрозділів, у тому числі і тих, що здійснюють свою діяльність за кордоном. Як зазначалося, функціональна валюта головної компанії може відрізнитися від валюти зарубіжних підрозділів, то для проведення консолідації необхідно перерахувати вартість статей фінансової звітності цих підрозділів у функціональну валюту головної компанії або у валюту представлення консолідованої фінансової звітності (якщо вона інша, ніж функціональна валюта останньої).

Якщо материнська компанія планує або вже здійснила інвестиції у зарубіжні господарські одиниці, які виражені в іноземній валюті, то в обліковій політиці необхідно передбачати проміжок часу, яке вважатиметься "найближчим майбутнім" і дозволить класифікувати фінансування у підрозділи за кордоном чистими інвестиціями.

Спеціалісти зазначають, що в МСФЗ 21 відсутні вказівки щодо порядку перерахунку статей фінансової звітності в іншу валюту представлення для зручності користувачів, тому в обліковій політиці суб'єкт господарювання має передбачити умови, яких можливим є надання фінансової звітності у валюті іншій,

ніж функціональна (валюта представлення фінансової звітності) для потреб окремих користувачів (наприклад, кредитори, які вимагають фінансову інформацію від окремого підрозділу групи компаній у вільноконвертованій валюті).

Не менш важливим є зазначення дат складання фінансової звітності материнської компанії та її зарубіжних господарських одиниць, причини їх відмінностей та період часу, на який відрізняються ці дати. Так, наприклад, фінансовий рік може збігатися з календарним роком як в Україні, Китаї, США, Німеччині, Італії тощо (триває з 1 січня по 31 грудня), або ж бути відмінним як в Єгипті, де він розпочинається з 1 липня та закінчується 31 червня наступного року; в Індії, Японії – з 1 квітня по 31 березня². Відповідно до стандарту різниця між датами фінансової звітності головної компанії та її зарубіжних підрозділів не має перевищувати три місяці, однак, якщо існує така суттєва відмінність, то в обліковій політиці має бути передбачено дії зі складання консолідованої фінансової звітності з метою забезпечення її достовірності.

У Стандарті передбачено, що можливим є застосування середніх валютних курсів, але, на відміну від П(С)БО 21, не наведено порядку розрахунку таких курсів та вказівок відносно факторів, які слід брати до уваги при визначенні відповідного середнього курсу за період. В стандарті передбачено, що “якщо спостерігаються значні коливання валютних курсів, використання середнього курсу за період є недоцільним”. Можливими варіантами розрахунку середнього курсу є наступні:

- а) курс на середину року;
- б) середнє між значеннями курсу на початок періоду і на кінець періоду ;
- в) середнє значення курсів на кінець місяця/кварталу;
- г) середнє значення місячних середніх курсів.

Вважається, що два перших методи не повинні використовуватися, оскільки при непостійних валютних курсах ці методи не зможуть забезпечити належне врівноваження проміжних курсів, що діяли впродовж даного періоду. Вони забезпечать достовірний результат тільки в тому випадку, якщо курси залишалися на одному рівні або стабільно зростали або падали протягом звітного періоду, що в нинішніх умовах практично рідкісне явище. Загалом існує думка, що середній курс повинен розраховуватися з врахуванням більшої кількості валютних курсів, тому перевага має надаватися двом останнім методам, так як для розрахунку вони беруть до уваги більше валютних курсів за період, а особливо метод “г”, який враховує щоденні курси валют протягом місяця.

За нинішнього стану економіка деяких країн може бути гіперінфляційною і, відповідно, вартість їх валюти не характеризується стійкістю та надійністю. Існує два підходи до відображення показників за результатами перерахунку фінансової звітності, а також курсових різниць за його результатами: 1) функціональна валюта суб'єкта господарювання є валютою гіперінфляційної економіки та 2) валюта представлення звітності є валютою гіперінфляційної економіки. У ході визначення гіперінфляційності валюти підприємство має керуватися МСФЗ 29 “Фінансова звітність у гіперінфляційній економіці”, в якому наводиться перелік критеріїв, за якими визначається ступінь інфляційної економіки, з якої походить функціональна валюта зарубіжних підрозділів. Тому материнська компанія має у своїй обліковій політиці передбачити дані умови, визначити на кого буде покладено відповідальність за визначення гіперінфляційної економіки та даними якого органу має керуватися материнська компанія задля отримання надійної інформації та уникнення викривлення вихідних даних.

² Fiscal year [Електронний ресурс] / Wikipedia, the free encyclopedia. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Fiscal_year

Фінансова звітність дочірніх підприємств, функціональною валютою яких є валюта країни з гіперінфляційною економікою, перед перерахунком у валют представлення фінансової звітності (євро) коригується з урахуванням інфляції таким чином:

– немонетарні статті балансу, звіту про прибутки і збитки і звіту про рух грошових коштів коректуються з урахуванням інфляції на основі зміни загального індексу цін з дати придбання до звітної дати;

– доходи і витрати за курсовими різницями стосовно чистого фінансового положення дочірнього підприємства протягом періоду (визначеного на основі зміни загального індексу цін за той же період) відображається в звіті про прибутки і збитки;

– різниці, що виникають в результаті застосування індексу цін, що діє на звітну дату, за монетарними і немонетарними позиціями, відображеним в балансі на початок звітного періоду, обліковуються як окремий компонент капіталу.

Факт існування гіперінфляційної економіки, з якої походить фінансова звітність наводиться у примітках до фінансової звітності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Облікова політика засвідчує позицію керівного персоналу щодо обраних методів бухгалтерського обліку активів, зобов'язань та власного капіталу, доходів і витрат, стосовно яких нормативно-правові документи з бухгалтерського обліку дозволяють здійснювати вибір серед наявних альтернативних варіантів. Таким чином, суб'єкти господарювання мають можливість обрати саме ті процедури бухгалтерського обліку, які забезпечать адекватне та послідовне відображення на рахунках бухгалтерського обліку активів, зобов'язань та капіталу з метою представлення достовірної, повної та неупередженої інформації про його фінансовий стан, результати господарської діяльності та рух грошових коштів.

Дослідивши сутність облікової політики виявлено, що автори зазначають необхідність відображення в обліковій політиці підприємства способів ведення обліку в розрізі трьох підсистем бухгалтерського обліку: фінансового, управлінського та податкового. Вважаємо, що в обліковій політиці суб'єкти господарювання мають показувати лише ті способи, що стосуються фінансового обліку, оскільки податкове законодавство (Податковий кодекс України) є єдиним для усіх підприємств за винятком деяких позицій (наприклад, визначення строку корисного використання та методу нарахування амортизації).

Незважаючи на те, що національні стандарти базуються на МСФЗ, в них все ж наявний менший перелік альтернатив в облікового відображення операцій в іноземній валюті. Тому компанії, які самостійно прийняли рішення або зобов'язані скласти фінансову звітність за МСФЗ, мають ретельно продумувати положення облікової політики з метою розкриття усієї можливої інформації з метою уникнення нерозуміння фінансової інформації як керівним персоналом (власниками), так і зовнішніми користувачами.

За таких умов для суб'єктів господарювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності важливим є розробка таких внутрішніх первинних документів, які давали б можливість накопичувати інформацію про зміни валютних курсів, що дозволило б використовувати її для перерахунку операцій в іноземній валюті у функціональну валюту окремих компаній, перерахунку вартості активів, зобов'язань та власного капіталу для цілей консолідації або надання фінансової звітності у валюті іншій ніж функціональна.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Барановська Т.В.* Облікова політика підприємств в Україні: теорія і практика: дис. кандидата екон. наук: 08.06.04 / Барановська Тетяна Василівна. – Житомир, 2004. – 282 с.

2. Ефремова А.А. Учетная политика предприятия: содержание и формирование / Ефремова А.А. – М.: Книжный мир, 2000. – 478 с.
3. Кондраков Н.П. Учетная политика организации / Кондраков Н.П. – М.: Главбух, 1999. – 136 с.
4. Лялькова Е.Е. Учётная политика в системе управленческого учета: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.12 – Бухгалтерский учет, статистика / Е.Е. Лялькова. – Москва, 2008. – 23 с.
5. Макарова Н.Н. Концепции формирования учетной политики экономических субъектов: автореф. дис. на соискание науч. степени док. экон. наук: спец. 08.00.12 – Бухгалтерский учет, статистика / Е.Е. Лялькова. – Йошкар-Ола, 2011. – 36 с.
6. Міжнародний стандарт фінансової звітності 21 “Вплив змін валютних курсів” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=92410&cat_id=92408.
7. Міжнародний стандарт фінансової звітності 7 “Звіт про рух грошових коштів” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=92410&cat_id=92408.
8. Міжнародний стандарт фінансової звітності 8 “Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=92410&cat_id=92408.
9. Міщенко С.М. Облікова політика в системі управління банком: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук: спец. 08.06.04 – “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” [Електронний ресурс] / С.М. Міщенко. – Київ, 2004. – 26 с. – Режим доступу: nbuv.gov.ua.
10. Николаева С.А. Учетная политика предприятия / Николаева С.А. – м.: ИНФРА-М, 1995. – 176 с.
11. Панков В.В. Институциональная теория бухгалтерского учёта и аудита: [учебное пособие] / В.В. Панков. – М.: “ИнформБюро”, 2011. – 16 с.
12. Пилипенко О.І. Корпоративні права в системі бухгалтерського обліку [Текст]: монографія // О.І. Пилипенко. – Житомир: ФОП Кузьмін Дн.Л., 2010. – 612 с.
13. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 “Вплив змін валютних курсів” [Електронний ресурс] / Затверджено Наказ Міністерства фінансів України від 10.08.2000 р. № 193. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0515-00>.
14. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку: коментарі / Ред. Я. Кавторєва. – Х.: Фактор, 2009. – 1328 с.
15. Применение МСФО: в 3 частях, Ч. 1. Пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. – 1124 с.
16. Пушкар М.С. Теорія і практика формування облікової політики: [монографія] / М.С.Пушкар, М.Т. Щирба. – Тернопіль: Карт-бланш, 2010. – 260 с.
17. Хабарова Л.П. Учетная политика 1999 года / Хабарова Л.П. – М.: ЗОА “Бухгалтерский бюллетень”, 1999. – 240 с.